

De geldwisselaars in Brabant (1430-1506): een bijdrage tot de economische geschiedenis van de Zuidelijke Nederlanden

ELS VERCOUTEREN*

De laatste decennia is er veel historisch onderzoek verricht op het gebied van de geldeconomie in de Zuidelijke Nederlanden. Naast werken gewijd aan louter monetaire en numismatische kwesties verschenen er talrijke studies over Italiaanse kooplieden-bankiers en lombarden of pandleners in de Zuidelijke Nederlanden, het hertogdom Brabant inclusief. Aan de groep van de geldwisselaars werd weinig of geen aandacht besteed. Over deze derde categorie geldhandelaren bestaan - althans voor Brabant - nog veel onduidelijkheden¹.

Het beperkte aantal studies over de wisselaars in onze gewesten wordt vergoed door de uitnemende kwaliteit van enkele werken. G. Bigwood verrichtte als pionier het 'veldwerk'² en latere historici maakten dankbaar gebruik van zijn studie, een eerder juridische dan economische analyse³. Eén van de belangrijkste is R. de Roover. Deze schreef een uitermate knap synthesewerk over de geldhandelaren in Brugge, waarin hij meer dan Bigwood een economische interpretatie gaf⁴. De Roover wijdde het grootste deel van zijn studie aan de geldwisselaars en daarvoor baseerde hij zich op eigen onderzoek in de Brugse archieven. Na de publika-

* Onze oprechte dank gaat uit naar prof.dr. H. van der Wee en E. Aerts, die steun en raad verleenden bij het onderzoek. De meest gebruikte afkortingen zijn: ADN: Archives Départementales du Nord te Rijsel; ARA: Algemeen Rijksarchief Brussel; PK: -Privilegiekamer; RK: Rekenkamer; SA: Stadsarchief.

1. Naar voorbeeld van R. de Roover onderscheiden wij drie categorieën geldhandelaars: de Italiaanse kooplieden-bankiers, de lombarden of pandleners en de geldwisselaars.

2. G. Bigwood, *Le régime juridique et économique du commerce de l'argent dans la Belgique du Moyen Age*. Mémoires de l'Académie royale de Belgique, Classe des lettres et des sciences morales et politiques, He série, XIV (2 dln.; Brussel, 1921).

3. Onder andere de volgende historici: R. de Roover, *Money, Banking and Credit in Mediaeval Bruges (Italian Merchant Bankers, Lombards and Money-Changers. A Study in the Origins of Banking)* (Cambridge (Mass.), 1948); H. van der Wee, *The Growth of the Antwerp Market and the European Economy in the 14th-16th Centuries* (3 dln.; Leuven, Den Haag, 1963); R. van Uytven, *Stadsfinanciën en stadseconomie te Leuven van de XIIe tot het einde der XVIe eeuw*. Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, Klasse der letteren, XLIV (Brussel, 1961).

4. De Roover, *Money*.

tie van zijn werk vonden de Roovers opvattingen snel ingang bij vrijwel alle historici, enkelen uitgezonderd⁵. In Brabant is er, anders dan in Vlaanderen, genoeg geen concreet onderzoek naar de geldwisselaars verricht. Bigwood behandelde in het kort de toestand van het wisselbedrijf in Brabant, vooral in de veertiende eeuw, maar het hoofdterrein van zijn onderzoek betrof Vlaanderen.

De Roover baseert zijn algemene theorieën over de wisselaars op een zeer nauwkeurig onderzoek van 'grootboeken' van twee Brugse geldwisselaars uit de veertiende eeuw⁶. Hij veralgemeende zijn bevindingen voor alle wisselaars te Brugge, in Vlaanderen, ja zelfs in de gehele Nederlanden. Toch raadpleegde hij geen specifiek bronnenmateriaal over de geldwissel buiten Brugge. Daarom rees bij ons de vraag of de opvattingen van De Roover, die alom ingang hebben gevonden, ook van toepassing zijn op het Brabantse wisselbedrijf.

De specialisten behandelen meestal de volgende twee kernvragen: waren de wisselaars echte depositobankiers en wat was de oorzaak van het verdwijnen van de geldwisselaars in de loop van de vijftiende eeuw? Aangezien beide vragen ons inziens nog niet afdoende beantwoord zijn, vormen ze een belangrijk onderdeel van ons onderzoek⁷. Wij hebben ons in dit artikel tot deze beide aspecten beperkt⁸.

De navorser wordt in zijn studie voor enorme moeilijkheden geplaatst, aangezien de wisselaars die tijdens de late middeleeuwen en het begin van de nieuwe tijd de wisselkantoren in Brabant open hielden, zelf vrijwel geen bronnen hebben nagelaten⁹. De voor de Nederlanden zo belangrijke vijftiende eeuw is wegens gebrek aan lokaal archiefmateriaal helaas geen dankbaar studieterrrein¹⁰. Hoofdzakelijk

5. Historici die kritiek op R. de Roover uitoefenden waren: J.G. van Dillen, 'Bankiers te Brugge', *Tijdschrift voor Geschiedenis*, LXVI (1953) 235-242; H. van Werveke, 'Money, Banking and Credit in Mediaeval Bruges door R. de Roover' (boekbespreking), *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden*, IV (1949) 145-149.

6. R. de Roover, 'Le livre de comptes de Guillaume Ruyelle, changeur a Bruges (1369)', *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, LXXVII (1934) 15-95; *Idem*, 'Quelques considérations sur les livres de comptes de Collard de Marke, 1366-1369, précédées d'un aperçu sur les Archives commerciales en Belgique', *Bulletin d'Etudes et d'Information de l'Ecole supérieure de Commerce St. Ignace* (Antwerpen, 1930) 33-78.

7. E. Vercouteren, 'De wisselaars in Brabant (1430-1506): een bijdrage tot de economische geschiedenis van de Zuidelijke Nederlanden' (ongepubliceerde licentiaatsverhandeling KUL; Leuven, 1982) 10-26, 65-82, 148-220.

8. Verder vestigden we ook onze aandacht op de Brabantse stadswissels, de relaties van de wisselaars met het landsheerlijk gezag, het statuut en de juridische achtergrond van de wissel en tot slot ook allerlei aspecten uit het dagelijks leven van de geldwisselaars.

9. Eén uitzondering hierop vormt het kladboek (1456), achtergelaten door de Leuvense wisselaars Berthelmeeus Alfer (SA Leuven, SA, nr. 5084).

10. Uitgezonderd te Leuven en te Lier, zijn er geen integrale stadsrekeningen uit de vijftiende eeuw overgeleverd. Een Brussels archief van de vijftiende eeuw bestaat vrijwel niet.